

*Алла РАСТРИГІНА,
д-р пед. наук,
проф. кафедри мистецької освіти
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка*

АРТ-КОМУНІКАЦІЇ У МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Актуалізовано доцільність і своєчасність звернення до проблеми впровадження у систему музично-педагогічної освіти нових освітніх програм, спрямованих на отримання майбутніми педагогами-музикантами спеціалізації з арт-комунікацій, одним із складників якої є музикотерапія. Вбачається, що музичне мистецтво, володіючи потужним комунікаційним потенціалом міжособистісного духовно-творчого спілкування, може стати ефективним засобом психоемоційної корекції та подолання травм воєнного часу як у дітей, так і дорослих. Модифікація освітніх програм та навчальних планів здобувачів освіти за спеціальністю «Середня освіта (Музичне мистецтво)», уможливорює набуття студентами-музикантами у процесі вивчення фахових дисциплін компетенцій з арт-комунікацій й музикотерапії у тому числі, та застосовувати їх у майбутній професійній діяльності.

***Ключові слова:** музичне мистецтво, музично-педагогічна освіта, фахова підготовка, художня комунікація, арт-комунікації, музикотерапія, психоемоційна корекція.*

Постановка проблеми. Питання удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога-музиканта, що постали перед професорсько-викладацьким складом ЗВО у контексті сьогоденних викликів, пов'язані з необхідністю реконструкції її змісту згідно із сучасними завданнями мистецько-педагогічної освіти, затребуваними реаліями воєнного та післявоєнного часів. Такі перетворення потребують пошуку нових підходів та інноваційних форм організації освітнього процесу, удосконалення й модифікації освітніх програм, проектування спеціально організованого мистецького освітнього простору, комфортного для суб'єкт-суб'єктної комунікації всіх учасників навчального процесу та сприятливих педагогічних

умов для професійно-особистісного саморозвитку самовираження та самореалізації майбутнього фахівця-музиканта.

Про потребу удосконалення підготовки майбутніх фахівців у системі вищої педагогічної освіти на предмет набуття навичок психолого-педагогічної допомоги як дітям, так і дорослим, які отримали психоемоційну травму в умовах воєнних дій, йдеться у документах МОН України та його підрозділів. На державному рівні створюються інноваційні наукові проекти та курси підвищення кваліфікації педагогічних працівників, розробляються методичні рекомендації та практичні матеріали для роботи педагогів і психологів на всіх ланках освітньої галузі [1]. У вітчизняному науковому дискурсі з'являються праці, де висвітлюються особливості організації освітнього процесу ЗВО в умовах війни, застосування інноваційних форм, методів, дистанційних платформ для навчання й професійного саморозвитку майбутніх педагогів і педагогів-музикантів зокрема (Н. Гуральник, А. Зайцева, Ж. Колоскова, Е. Куцин, А. Растрігіна та ін.). Натомість музичне мистецтво, володіючи надпотужним комунікаційним потенціалом й будучи найдієвішим засобом міжособистісного духовно-творчого спілкування, має необмежені можливості задля корекції психоемоційних станів людини, проблема застосування арт-комунікаційних технологій у системі професійної підготовки майбутнього педагога-музиканта залишається відкритою для наукового пошуку. Доцільність звернення до зазначеної проблематики підсилюється й тим, що на момент закінчення війни майбутній педагог-музикант має бути озброєний арсеналом знань та способів дій задля подолання посттравматичного синдрому, пов'язаного з травмами воєнного часу засобами мистецтва. І це стосується не тільки тих, хто навчається, емоційне вигорання на тлі війни притаманне й фахівцям освітньої галузі, спричинене значним емоційним та інтелектуальним навантаженням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми застосування в мистецько-педагогічній освіті арт-комунікацій, складовою яких є арт-терапія, дотичні праці О. Вознесенської, О. Донченко, А. Зайцевої, І. Зязюна,

Г. Падалки, та ін. Розуміння того, що арт-терапія як метод, за допомогою якого «...уможлиблюється «зцілення» людини засобами різних видів мистецтва» [3], останнім часом привертає все більшу увагу вітчизняних дослідників саме у контексті його комунікаційної цінності. На приналежність арт-терапії до феномену комунікації та важливість її застосування у вітчизняній педагогічній теорії і практиці саме в такому ракурсі, слушно наголошував Іван Зязюн, підкреслюючи, що вона «...уможливлює реалізацію найважливіших функцій освіти: психотерапевтичної, корекційної, діагностичної, розвивальної, виховної, психопрофілактичної, реабілітаційної і т. ін.» [3, с. 17].

На гуманістичну та професійно-особистісну спрямованість арт-терапії в освіті вказує О. Донченко, наголошуючи, що остання доповнює раціонально-логічні форми засвоєння змісту педагогічної освіти, розвиває емоційно-почуттєву сферу, надає стійких моральних орієнтирів кожному учаснику освітнього процесу. Науковець підкреслює: « ...трансляючи педагогічні та загальнолюдські цінності, арт-терапія розкриває унікальність особистості, наділеної неповторним суб'єктивним досвідом щодо співвідношення особистісних можливостей і потреб та вимог професійної діяльності, активізуючи при цьому у майбутнього фахівця рефлексивність, ініціативність, усвідомленість, самостійність, прагнення до самовдосконалення» [1, с. 37].

У контексті наших наукових розвідок на особливу увагу заслуговують дослідження вітчизняних науковців, пов'язані з набуттям студентами арт-терапевтичної компетентності у процесі фахової підготовки (В. Іванова, Е. Куцин), становлення і розвиток якої передбачає сформованість художньо-комунікативної культури майбутнього педагога-музиканта як вагомого підґрунтя для ефективної практичної діяльності (О. Берегова, А. Зайцева, О. Злотник).

Тож, з огляду на затребуваність у сучасному освітньому просторі подолання проблеми запровадження у музично-педагогічну освіту нових напрямів підготовки фахівців-музикантів, має сенс звернутися до перегляду змісту освітніх програм та навчальних планів на предмет розширення

можливостей набуття студентами у процесі вивчення фахових дисциплін здатності до застосування музичної терапії як одного із напрямків арт-комунікацій задля ефективної професійної діяльності у майбутньому.

Наша позиція кореспондується з абсолютно очевидною потребою такої діяльності для суспільства під час війни та у післявоєнний період, що артикулюється у чинних державних та освітніх документах [4], а також значущістю музичної терапії у мистецько-педагогічній діяльності сучасного фахівця-музиканта для розвитку емоційно-вольової сфери вихованців, корекції психоемоційного стану дітей, а також подолання емоційного вигорання у професорсько-викладацького складу університетів та вчителів закладів середньої освіти.

Мета статті – на рівні постановки проблеми актуалізувати проблему упровадження до системи музично-педагогічної освіти спеціалізації «арт-комунікації».

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що до визначення категоріальної сутності поняття «художня комунікація» (artistic communication) з огляду на професійну діяльність педагога-митця зверталися чимало науковців (О. Грибкова А. Зайцева, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Якупов та ін.). Щодо ракурсу та змісту її розгляду нам найбільш імпонує наукова позиція А. Зайцевої, яка потрактує означений феномен як систему «синергетичної взаємодії викладача і студента, обумовленою їх мотиваційною спрямованістю на встановлення продуктивного мистецького полілогу, емоційно-творчого, емпатійного і толерантного ставлення один до одного на основі взаємоповаги і взаєморозуміння. У процесі художньої комунікації проявляються всі особистісні властивості включених до неї суб'єктів, відбувається їх інтелектуальне та емоційне взаємозбагачення [2, с. 45–46].

Водночас у сьогоденному соціокультурному устрої світу відбуваються суттєві зміни, які сприяють виникненню великої кількості комунікативних зв'язків, різних модифікацій комунікативних функцій, нових форм обміну мистецько-культурною інформацією, появі нових практик взаємодій і відносин

між соціальними суб'єктами у суспільстві загалом й мистецькому освітньому просторі у тому числі. У такому контексті мистецько-культурна діяльність, що у цьому випадку розуміється як спілкування людей у рамках художнього простору мистецтва, сприяє виникненню нових форм і видів різного роду й спрямування художніх комунікацій (art-communications), інструментом виміру доцільності існування яких стає їх затребуваність у соціокультурному середовищі й зокрема, у мистецькому освітньому просторі.

Тож, у межах заявленої у статті теми на рівні постановки проблеми ми послуговуємося терміном «арт-комунікації», маючи на увазі комплекс різноманітних комунікаційних технологій й арт-терапевтичних технологій (у нашому випадку – музикотерапії), котрі забезпечують передачу інформації засобами різних видів мистецтва.

Загальновідомо, що специфіка професійної діяльності майбутнього педагога-музиканта зумовлена тим, що «сучасний фахівець у сфері мистецької освіти має бути не тільки професійним музикантом, а й особистістю духовною й творчою, що володіє засобами пізнання себе та навколишнього світу» [7]. І саме такі професійно-особистісні характеристики зумовлюють набуття ним здатності впливати засобами музичного мистецтва на психічний і фізичний дитячої й дорослої аудиторії, відновлюючи їхню особистісну цілісність.

Зауважимо, що згідно зі стандартами професійної мистецької освіти майбутній педагог-музикант має володіти не тільки комплексом фахових компетенцій [5], що є ваговою складовою професійної компетентності майбутнього педагога-музиканта, а й набути здатності до розуміння особливостей художньої комунікації як специфічної форми передачі інформації засобами мистецтва взаємодії, навичок міжособистісної співпраці у мистецько-педагогічному контексті; володіння рефлексією й емпатійною взаємодією тощо. Зрозуміло, що здобуття зазначених компетенцій є можливим лише у спеціально створеному мистецькому середовищі ЗВО.

На нашу думку, підтверджену багаторічним досвідом, прикладом такого середовища може стати студентський хоровий колектив, де відповідно до

навчального плану, студенти-музиканти опановують мистецтво хормейстера. Вокально-хоровий спів має величезні можливості щодо його застосування як арт-терапевтичного засобу. Під час проведених раніше досліджень [6], нами науково доведено, що спів позитивно впливає на організм людини. У процесі співу відбувається стимуляція роботи внутрішніх органів за рахунок активних рухів грудної клітки, діафрагми, пресу, а також вібраційних процесів, що виникають у процесі фонації. Тож, у процесі вокально-хорової діяльності відбувається усвідомлення майбутнім педагогом-музикантом специфічних характеристик вокально-хорового співу як музично-терапевтичного засобу, набуття ним глибокого розуміння особливостей голосу як музичного інструмента та механізму утворення музично-пісенних звуків та їхнього впливу на ментальність і фізичне тіло людини. [6, с 14].

Дослідження наших колег по цеху Нінель та Анатолія Рубанів довели, що звук, утворений голосом співака, вміщує у собі певну мету або намір, тобто звук має власну свідомість, яка несе в собі інформацію про загальний стан співака, його фізичну, ментальну, емоційну і духовну складові. Й саме від цих показників залежить якість виконавства музичного твору та ступінь його впливу на слухачів, оскільки спів, що іде від самого серця, заворожує слухачів, підвищує частоту їхньої вібрації, наповнює їхні душі позитивною енергією. А відтак, намір співака і духовність його співу, дійсно здатні впливати на психологічний та фізичний стан людини.

Проведене нами у межах науково-дослідної лабораторії мистецької освіти і виховання ЦДУ ім. Винниченка у цьому напрямі дослідження також підтвердило, що вокально-хоровий спів впливає не тільки на психоемоційний стан людини, але й призводить до певних фізичних змін в організмі виконавців і слухачів. Передовсім відбуваються зміни слухового апарату виконавців, завдяки розвитку гармонічного слуху, починають сприйматися звуки, яких раніше не сприймалися. У процесі подальшого навчання відбуваються зміни голосового апарату, коли виконавці набувають здатності виконувати раніше не

досяжні для них звуки. Такі зміни приводять не тільки до оздоровлення, а й самовдосконалення фізичного тіла людини [6, с. 18–19].

Висновки. З огляду на вищезазначене, маємо підстави стверджувати, що актуалізація проблеми упровадження до системи музично-педагогічної освіти модифікованих навчальних планів та нових освітніх програм, спрямованих на отримання майбутніми педагогами-музикантами спеціалізації з арт-комунікацій у межах спеціальності «Середня освіта (Музичне мистецтво)» є дійсно на часі. Оскільки набуття студентами-музикантами у процесі вивчення фахових дисциплін арт-комунікативної компетентності загалом й здатності до застосування у практиці роботи музикотерапії зокрема, дійсно підвищить ефективність їхньої майбутньої професійної діяльності та їхню затребуваність у сучасному соціумі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Донченко О. Арт-терапія як засіб розвитку професійної креативності майбутніх вихователів дошкільного навчального закладу у процесі професійної підготовки. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2017. Вип. 5. С. 29–39.
2. Зайцева А. Художньо-комунікативна культура майбутнього вчителя музичного мистецтва : теорія, методологія, методичні аспекти : монографія. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. С. 45
3. Зязюн І. Педагогічна арт-терапія як естетична fascinaція. *Педагогічна освіта і освіта дорослих: європейський вимір: зб. наук. праць* / за ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало. Київ – Хмельницький, 2008. С. 17–25.
4. Освіта України в умовах воєнного стану. *Інноваційна та проєктна діяльність: науково-методичний збірник* / за заг. ред. С. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
5. Растрігіна А. Фахові компетенції з хорового диригування як складова професійної компетентності майбутнього педагога-музиканта. *Наукові записки*

КДПУ. Серія : Педагогічні науки / ред. кол. В. Радул та ін. Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. Вип. 140. С. 10–13.

6. Растригіна А., Дьомін С., Дьомін К. Вокально-хоровий спів як арт-терапевтичний засіб у професійній підготовці майбутніх педагогів-музикантів. *International Scientific Conference «Un tocco di scienza e arte»: Science Bulletin*, 2021. С. 11–22.

7. Растригіна А., Дьомін С. Мистецький освітній простір як основа творчого самовираження майбутнього педагога-музиканта. *Наукові записки КДПУ. Серія «Педагогічні науки»*. Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2017. Вип. 88. С. 20–23.